

МИОДРАГ ДАБИЖИЋ

КУЋА ГРЧКОГ ОБРАЗОВНОГ
БРАТСТВА – ПОСЛАСТИЧАРА
АБИЈАНА

У

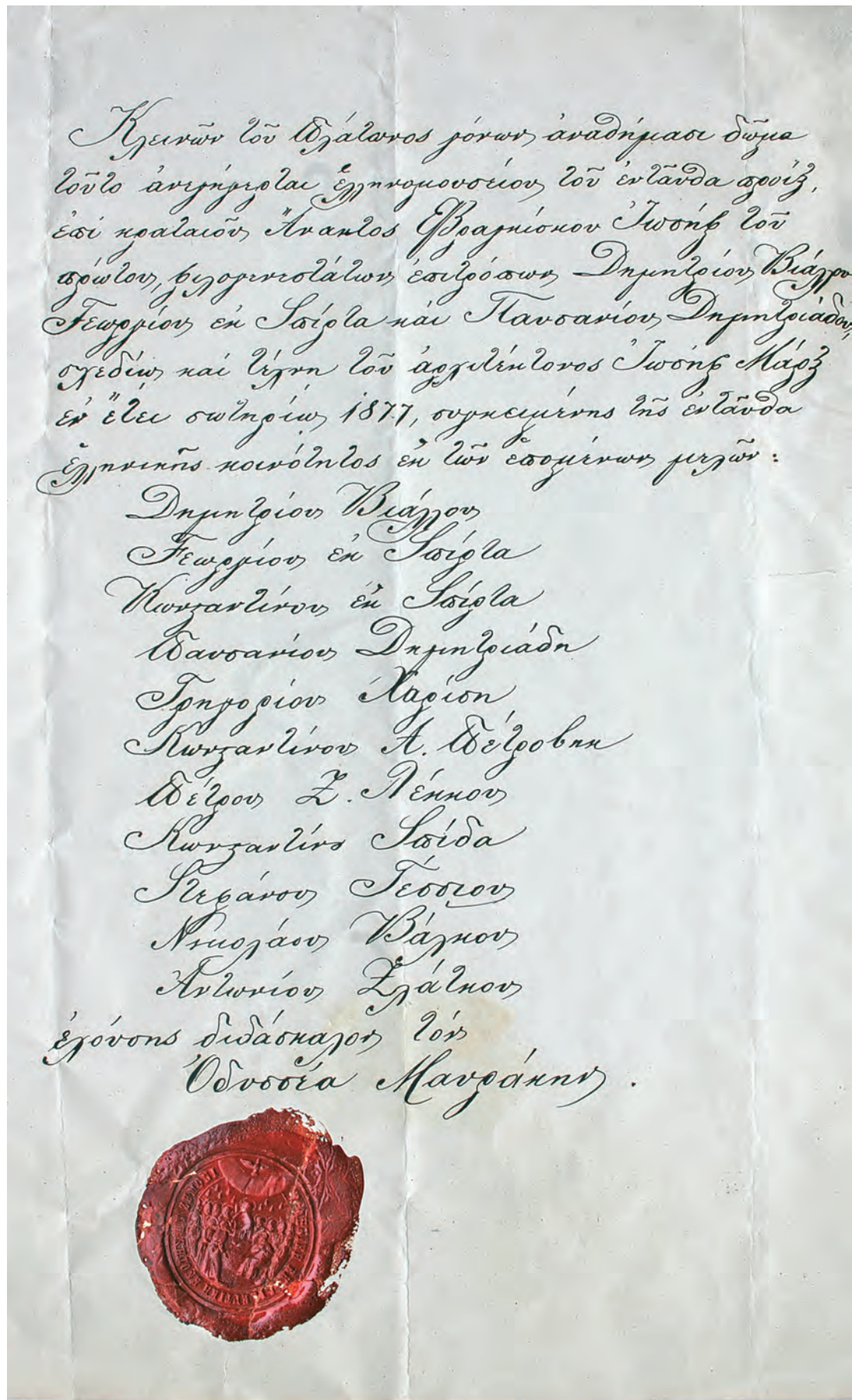
старом језгру Земуна, у зидном платну на источној, парној страни Главне улице, од једносратнице Катарине Марковић (бр. 12) до спратне зграде трговца Стевана Капамације (бр. 24), налазе се још три спратне зграде и једна високопартерна – кућа посластичара Фердинанда Абијана (Abian). Она је у штампаном Попису кућа у граду Земуну са новом нумерацијом и нацртом нових назива улица из 1897. године уписана на име удове Абијан, а у Попису кућа из 1906. године назначено је име (удове) – Каролина.¹ Међутим, кућа има дугу прошлост и везује се за два пређашња века.

Писац *Историје Земуна* Петар Марковић у сачуваном рукописном раду *Грађевине у Земуну, почевши од 1875. године*, који је урадио 1911, указао је суграђанима, поред осталог, и на кућу познатог посластичара, власника, који је у њој становао и који је у истој улици имао радњу у старој спратној згради бр. 13 породице Опел (*Oppele*).² За Абијана се зна да је своје производе (посластице и пециво) достављао и двору кнеза Михаила, кнеза па краља Милана, а у време српско-турског рата (1876) посредством српског коморције (лиферант) снабдевао је пецивом, шампањцем и разним ликерима и српски логор руског и српског генерала Михаила Черњајева. Може се поменути да Ф. Абијан није био староседелац Земуна и да је 1886. године стекао завичајност или, како се званично говорило, да је „примљен у завичајну свезу“ тада пограничног краљевског слободног града на Дунаву.³

Грађење куће 1877. године

У рукописном раду П. Марковића забележени су подаци о стању на поменутом земљишту (плац). На уличној страни била је „једна стара, пониска, проста кућа с два прозора и улазом“ и цео плац „био је ограђен циглом“. Иза куће, у дворишту, налазила се стара чатмара (*Riegelbau*) с доксом на првом кату по турском кроју

Сл. 1. Факсимил
темељне повеље куће
Грчког образовног
братства из 1877.
године с печатом
инвеститора

Сл. 2. Земун, Главна улица око 1906: кућа Фердинанда Абијана (бр. 22), једносратнице градоначелника Константина Петровића, на фотографију Рудолфа Гатера (бр. 20), Гине Вулка (бр. 18) са спомен-плочом о боравку аустријског цара Франца Првог (1817) и посластичара Фрање Блауеништајнера (бр. 16)

(извесно балканском, прим. а.) и у њеном приземљу налазила се чувена гостионица *Fassel – Fasselwirt*. Занимљиво је навести да се назив гостионице помиње у попису земунских домаћина породица и њихових занимања из 1736/1737. године, који је објавио историчар Душан Поповић. У списку је и извесни Гашпар (*Caspar Prosek*), који је имао *Würth beim Fassel*.⁴ Према томе, може се прихватити мишљење о „старијој чатмари и гостионици“ јер је Петар Марковић описано видео.

Земљиште је касније дошло у посед Грчког образовног братства и оно је на једном делу плаца (према кући бр. 24) саградило уздигнуту приземну кућу. О времену подизања куће зна се захваљујући добро очуваној темељној повељи, која је пронађена приликом адаптације постојећег локала 1983. године, када је рушен фронтални зид. На висини једног метра од пода извађена је метална кутија са стакленом теглицом у којој се налазио табак хартије (34 x 21 cm) са записом на првој страни. У правилно савијеном табаку била су приложена три новчића, међу њима $\frac{1}{4}$ FL (флорин, форинта) с ликом цара Франца Јозефа I, који је емитован 1860, и три крајцаре с ликом цара Фердинанда I, који је искован 1840. године.⁵

Темељна повеља почиње свечаним речима да чувени потомци Платона прилажу овај дом Грчкој школи (*елиномусион*), која се гради у време моћног императора Франца Јозефа Првог и племенитих чланова Димитрија Бијала, Георгија пл. (фон) Спирта и Паусанија

Димитријадиса, према пројекту уметничког (вештог) градитеља Јозефа Маркса (*Marx*) лета Господњег (спасоносне) 1877. и овде основане грчке заједнице – њених представника: Димитрије Бијало (*Βιαλλος*), Георгије пл. Спирта, Константин пл. Спирта, Паусаније Димитријадис (*Δημητριάδης*), Григорије Харис, Константин А. Петровић (*Петровић*), Петар З. Леко (*Λεκος*), Константин Спида, Стеван Гешос (*Γεσσιος*), Никола Валко (*Βαλκος*), Антоније Златкос. Текст записа завршава се податком да је Грчко образовно братство имало једног учитеља – Одисеја Мавракиса (*Μαυράκης*).⁶

Испод рукописа повеље стоји округли печат утиснут у црвени восак, на којем је у плитком рељефу приказан Силазак Светог Духа на апостоле,⁷ а на периферном кружном венцу великим грчким словима исписан је текст: *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΣ ΕΝ ΖΕΜΟΝΙ* (Грчко образовно братство у Земуну).⁸

Међу именима наведених у повељи има неколико значајних за локалну историју града. Браћа Георгије – Ђорђе (†1909) и Константин Спирта (†1881) преузели су после смрти оца Павла (†1858) послове куће и као образовани привредници стекли су углед и поштовање грађана. О њима је писано,⁹ нарочито о Ђорђу који је био члан Градског заступства и његових одбора. У грчкој заједници имао је низ функција и не изненађује да је учествовао у раду Српске православне црквене општине, да је приложник Српског црквено-школског фонда и да је у време оснивања и легализације Српске црквене

певачке задруге (1866), заједно с Константином, био дејствителни (извршни) члан њеног мешовитог хора. Ђорђе је забележен као први тенор, док је брат певао први бас, односно баритон.¹⁰

Име врло образованог трговца Константина – Коче Петровића повезано је с променама у тадашњој Аустрији (од 1867. Аустро-Угарска). Војни комунитет Земун добио је 1871. године статус краљевског слободног града. Крајем исте године одржани су избори за градску управу и на њима је, из редова грађана, К. Петровић изабран за начелника града, који је, од почетка 1872. године до почетка 1875. године, успешно обавио „прелаз војне управе у грађанску“.¹¹

Глас угледног грађанина пратио је и Григорија, члана трговачке породице Харис/Хариш, који је учествовао и у јавном раду у граду. Угледу је допринело и једно грађевинско дело. Наиме, после смрти супруге Марије, рођене Петровић, остварио је њену жељу и на земљишту у непосредној близини православног гробља саграђени су (1874–1876) црква с криptom за умрле чланове породице Петровић-Хариш (Харишева црква) и партерна кућа са станом за свештеника. Према повелји, поменути градитељ Јозеф Маркс обавио је све грађевинске радове (црква, кућа и ограда).¹²

Паусаније Димитријадис такође се помиње као заступник. У време кад се комунитетска и градска управа

борила за грађење железничке пруге, у једној земунској делегацији која је ради остварења ове жеље упућена у Будимпешту и Беч, био је и П. Димитријадис.¹³

Доградња куће и садашње стање

Кад је кућа дошла у посед посластичара Абијана, њој је дограђено крило (П+П) с три дућана, тако да је спојена с једносратницом Константина Петровића (бр. 20). Тада је фасада обрађена у духу историцизма, првенствено неоренесансе. Према картографском извору, у исто време изграђено је и дворишно крило с аркадним тремом.¹⁴ После Првог светског рата у делу стамбеног крила према згради бр. 24 уређена је продавница боја и лакова браће Бихали, која је ратне 1941. године постала немачка продавница затвореног типа – Место за расподелу животних намирница (*Lebensmittelverteilungstelle*). Приликом авионског бомбардовања града 1944. године кућа није теже оштећена, али су после 1945. године обављене мање преправке. Последњи, велики радови обављени су 1983/1984. године, кад су темељито уређене данашње две продавнице. Том приликом повећени су отвори за излагање робе и двоја врата, тако да је зграда, изузимајући станове у дворишту, коначно претворена у пословну.¹⁵

Сад већ стара кућа с измењеним изгледом pročела, ипак је сачувала изглед поткровног венца с плитком

Сл. 3. Садашњи изглед Абијанове куће (април 2009)

Сл. 4. Стилска капија и медаљон са иницијалима СА.
Фотограф: мајстор Зденко Штрмар

малтерском профилијом и округлим отворима (розете), смањени број пиластара, капију и медаљон. Уска, висока дрвена капија с полукружним светларником заштићена је гитерима од кованог гвожђа. Она показује умеће домаћих занатлија и укус грађана који су овом детаљу посвећивали посебну пажњу. Нажалост, она је у непримереном стању: давно није бојена и недостаје јој брава. Изнад капије је медаљон урађен у гипсу или малтеру с иницијалима имена и презимена бивше власнице – испреплетена слова *CA* (*Carolina Abian*).

За стару партерну кућу приликом последње валоризације, стручњак Завода за заштиту споменика културе града Београда, који ју је обавио, у обрасцу за поједине објекте уписао је да је грађевина изменила првобитни изглед и да није карактеристична за развој блока који је од постанка тендирао ка једносратности. Што се тиче степена заштите, оцењено је да је због амбијенталног интегритета „треба слободно третирати“.

Ипак, њено постојање треба забележити јер је повезана за бившу колонију Грка и Цинцара, која је од 1739. године до почетка XX века дала значајан допринос напретку Земуну. Исто тако, она не подсећа само на Ф. Абијана него и на друге врсне земунске посластичаре, као што су Фрања Блауенштајнер, који је имао радњу у непосредном суседству, у својој једносратници бр. 16, и који је радионицу и продавницу 1919. године предао свом ученику Петру Глумцу (†Земун 1966). Њихове посластичарнице посећивали су многобројни гости а поруцбине су стизале са разних страна, из Београда, Народног позоришта, на пример.¹⁶

НАПОМЕНЕ:

- 1] *Попис кућа 1897. и Попис кућа*, Земун, 1906, 8.
 - 2] П. Марковић, *Грађевине у Земуну* (рукопис), Земун, 1911, 8.
 - 3] *Извештај Поглаварства града Земуна за управну годину 1888*, Земун, 1890, 28.
 - 4] Д. Ј. Поповић, *Срби у Срему до 1736/7*, САН, Београд, 1950, 154
 - 5] Архива М. Д. Фас. о Абијановој кући, белешка о пронађеној повељи.
 - 6] *Исто*, писмо и превод проф. др Ј. Пападријаноса (март 2007).
 - 7] Други дан Духова била је слава Грка и њихових установа.
 - 8] Грчки школски фонд основан је 1793, а 1868. основано је Грчко образовно братство / Грчко школско друштво.
 - 9] О грчкој колонији писали су Ј. Пападријанос, П. Марковић, И. Сопрон, Г. Кораћ, земунска породица Спирта, Београд, 2007, М. Дабижић и други.
 - 10] Д. М., *Српска певачка задруга земунска*, Народни гласник, бр. 44, Земун, 9/22. јун 1907, 1–2. Д. М. је протојереј Душан Марковић (†1935).
 - 11] В. Николић, *Знаменити земунски Срби у XIX веку*, Земун, 1913, 141–145; П. Марковић, *Земун*, Земун, 1896, 134–138.
 - 12] В. Николић, *Димитрије Петровић и Григорије Хариш*, Мали гласник, бр. 44, Земун, 27. октобар/9. новембар 1913, 1–2; М. Дабижић, *Успомене на Хеленску колонију у Земуну*, Београд–Земун, 1996, 14 и др.
 - 13] П. Марковић, Земун, 142.
 - 14] А. М. Дабижић, *Старо језгро Земуна – Блок између улица Главне, Господске, Трга победе и Прерадовићеве у просторној културно-историјској целини*, Наслеђе, I, Београд, 1997, 40 (План блока I–IV) и 52 (Абијанова кућа).
 - 15] Образац ЗЗСКГБ о Абијановој кући, испунио Жељко Шкаламера.
 - 16] *Попис кућа 1906*, 8; Писана изјава Виде Глумац (†1993) о брату Петру. Фас. породица Глумац.
- Проверавани су подаци о кући и стога захваљујем професорима др Јоанису Пападријаносу (†Солун, 2009), др Миодрагу Стојановићу и грађевинару Славку Коњевићу, који је запис сачувао.

Summary: MIODRAG DABIŽIĆ

THE HOUSE OF THE GREEK EDUCATIONAL FRATERNITY – THE CONFECTIONER ABIAN’S HOUSE

The house at 22 Glavna Street in the historic core of Zemun has a long history. In the eighteenth century and until 1877, the site was occupied by two modest houses, one of which accommodated the well-known Beym Fassel inn. In 1877 the Greek Educational Fraternity had a building erected there for their purposes. Later on, it changed ownership and was acquired by the confectioner Ferdinand Abian, i.e. his wife Karolina. Abian had it enlarged and its façade redone in the neo-Renaissance style. The residential-commercial building was remodelled several times. During the last remodelling, in 1983/4, when its use became commercial, the foundation charter in Greek and three coins were discovered. Apart from the patron, the charter specifies the builder (Joseph Marx), the purpose (educational), twelve representatives of the Greek-Tzintzar community, two of them members of the distinguished patrician Spirta family, and the year 1877. The charter was authenticated with a red-wax seal.

The remodelling of 1983/4 converted the street-facing wing into two commercial-purpose units, thus altering the earlier façade of which some fragments have been retained. The value of the house is reduced to an ambience one. As for the level of protection, it is “to be treated freely”.

In the view of the author of this paper, the house should be recorded in local history because of its association with the former colony of Greeks and Tzintzars who contributed significantly to the prosperity of Zemun (Semlin), a border town until 1918.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Facsimile of the foundation charter for the building of the Greek Educational Fraternity with the patron’s seal

Fig. 2 Zemun, Glavna Street ca 1906: House of Ferdinand Abian (No 22), two-storey houses of the mayor Konstantin Petrović, the photographer Rudolph Gatter (No 20), Gino Vulko (No 18) with the

plate commemorating the stay of the Austrian emperor Franz I in 1817, and of the confectioner Blauensteiner (No 16)

Fig. 3 Abian’s house today (April 2009)

Fig. 4 Period gate and medallion with the initials SA (by master photographer Zdenko Štromar)